

Ποινολόγιο ανέργων: Η φτώχεια είναι πιο φρόνιμη αν νιώθει ότι φταίει!...

γράφουν οι ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΟΥΦΤΑΣ* και ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΑΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗΣ**

Η πρόσφατη απόφαση του ΔΣ του ΟΑΕΔ για τη θέσπιση «μέτρων ελέγχου της ανεργίας, δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των ανέργων, καθώς και επιβαλλόμενων κυρώσεων σε περίπτωση μη συμμόρφωσης σε υποχρεώσεις» προκάλεσε εντύπωση στην κοινή γνώμη για την αναληγσία με την οποία μεταχειρίζεται τους άνεργους και αναθέρμανε τη συζήτηση για το ποια είναι η στόχευση της πολιτικής διαχείρισης της ανεργίας.

Τα μέτρα που διατυπώνονται με τη μορφή κανονισμού του ΟΑΕΔ για την αναγνώριση της ιδιότητας του άνεργου, τη χορήγηση ή μη του επιδόματος ανεργίας και της πρόσβασης στα προγράμματα του ΟΑΕΔ δεν αποτελούν μια ακραία εκδοχή της εφαρμοζόμενης πολιτικής, αλλά συνδέονται με τη βαθύτερη αντιδραστική της ουσία.

Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι, όπως δηλώνουν οι ίδιοι οι εμπνευστές της, η θέσπιση αυτού του κανονισμού και η υλοποίησή του αποτελεί υποχρέωση της χώρας προκειμένου να είναι δυνατή η απορρόφηση των ΕΣΠΑ. Ανάλογοι κανονισμοί εφαρμόζονται από τους αντίστοι-

χους οργανισμούς απασχόλησης σε όλες τις χώρες της ΕΕ με χαρακτηριστικότερο ίσως παράδειγμα όλων αυτό της Γερμανίας που θεσπίστηκε με το νόμο Hartz IV το 2005. Οι κανονισμοί αυτοί αποτελούν την εξειδίκευση στην κάθε χώρα της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Απασχόλησης (στο εξής ΕΠΑ), όπως θεσπίστηκε στη Λευκή Βίβλο της ΕΕ ήδη από το 1993 και όπως διαμορφώθηκε το 2007. Στο πλαίσιο αυτών των πολιτικών οι άνεργοι αντιμετωπίζονται ως υπεύθυνοι για την κατάσταση τους και ως νωθροί αποδέκτες επιδομάτων, οι οποίοι βολεύονται με αυτά με αποτέλεσμα να διαβρώνεται η εργασιακή ηθική τους και να κινδυνεύουν να απολέσουν τόσο τις εργασιακές τους δεξιότητες όσο και την ικανότητα να αναζητούν εργασία. Αντίστοιχα, ο ρόλος της κρατικής παρέμβασης δεν θεωρείται ότι πρέπει να είναι η διατήρηση της αξιοπρεπούς διαβίωσης όσων μένουν εκτός απασχόλησης, αλλά η «ενεργοποίησή» τους. Συνεπώς ακόμα και στην παρούσα συγκυρία, οι άνεργοι δεν αντιμετωπίζονται ως θύματα της καπιταλιστικής κρίσης και της μείωσης των θέσεων εργασίας. Απεναντίας, η αντιμετώπισή τους θυμίζει τα λόγια της Μάργκαρετ Θάτσερ (Margaret Thatcher) στη συνέντευξη που έδωσε στο περιοδικό *Woman's Own* το 1987: «Οι άνθρωποι υπολογίζουν τα δικαιώματα, χωρίς τις υποχρεώσεις. Δεν

1. Στίχος από το «Σαράβαλο» από το άλμπουμ *Η γελαστή ανηφόρα* (2013) του Γ. Αγγελάκα.

* Κοινωνικός επιστήμονας
** Μηχανολόγος μηχανικός

υπάρχει τέτοιο πράγμα όπως το δικαίωμα, εκτός αν αυτό συνεπάγεται και μια αντίστοιχη υποχρέωση».

Αν και το ποινολόγιο δεν είναι ακραία εκδοχή της εφαρμοζόμενης πολιτικής, αποτελεί ωστόσο μια εμβάθυνση στην ποιοτική στροφή προς ένα καθεστώς *workfare*² που συντελείται σταδιακά τις τελευταίες δεκαετίες. Σε αντίθεση με το καθεστώς του λεγόμενου κράτους πρόνοιας, το οποίο ανταποκρίνονταν στις εργασιακές σχέσεις του προτύπου της σταθερής και μόνιμης απασχόλησης, αυτό που συχνά περιγράφεται ως φορντισμός, το κράτος του *workfare* ανταποκρίνεται στις σύγχρονες συνθήκες της επέκτασης της ανασφάλειας στην εργασία και της χαμηλόμισθης εργασίας σε θέσεις εργασίας χαμηλής παραγωγικότητας, κυρίως στον τομέα των υπηρεσιών. Σε τέτοιες συνθήκες οι πολιτικές αυτές καθιστούν πρακτικά υποχρεωτική τη συμμετοχή στην ανασφαλή και χαμηλόμισθη απασχόληση σπρώχνοντας ομάδες εργαζομένων στα κατώτερα κλιμάκια της αγοράς εργασίας. Αντί για την προστασία των ανέργων, επιλέγεται η πίεση για εύρεση οποιασδήποτε απασχόλησης στο συντομότερο δυνατό διάστημα ασχέτως των εργασιακών προσόντων, των δεξιοτήτων, των προτιμήσεων και του μισθού. Σε αντίθετη περίπτωση απειλείται η λήψη του επιδόματος ανεργίας ή ακόμα και η ίδια η ιδιότητα του ανέργου. Για να διασφαλιστεί δε κάτι τέτοιο χρειάζεται αυστηρή επιτήρηση σχετικά με το ποιος λαμβάνει επιδόματα ή ποιος δικαιούται να είναι εγγεγραμμένος ως άνεργος, ώστε να μειωθεί ο αριθμός των δικαιούχων.

Το ποινολόγιο δηλαδή, όπως και οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης

συνολικότερα, αποτελούν μεταξύ άλλων έναν μηχανισμό πειθάρχησης και κοινωνικού ελέγχου των ανέργων. Άλλωστε, η επιλογή του όρου «ποινολόγιο», που παραπέμπει σε συντηρητικές παιδαγωγικές πρακτικές πειθάρχησης της συμπεριφοράς των μαθητών, είναι ενδεικτική του ρόλου που φιλοδοξεί να παίξει το συγκεκριμένο μέτρο. Εντούτοις, η μεταβολή της συμπεριφοράς δεν επιβάλλεται μόνο μέσω των ποινών, αλλά και μέσω της εσωτερίκευσης των συμπεριφορών αυτών και την εμπέδωση της ατομικιστικής συμπεριφοράς στους ίδιους τους ανέργους. Και βέβαια, τα προγράμματα αυτού του είδους δεν ρυθμίζουν και πειθαρχούν μόνο τη συμπεριφορά των ανέργων, αλλά και των εργαζομένων διαμέσου της λειτουργίας της δεξαμενής των ανέργων ως ενός εφεδρικού στρατού εργασίας, έτοιμου να αναλάβει ανά πάσα στιγμή «υπηρεσία».

Οι πολιτικές αυτές λειτουργούν παράλληλα και ως ένας μηχανισμός απορύθμισης των εργασιακών σχέσεων συνολικότερα. Επιδρούν στην αγορά εργασίας μορφοποιώντας τις διαδικασίες διαλογής και πρόσληψης των εργαζομένων και τα συστήματα απασχόλησης συνολικότερα, επηρεάζοντας το σχεδιασμό των θέσεων εργασίας και τις στρατηγικές διαχείρισης του εργατικού δυναμικού. Αντίθετα προς τους διακρηγμένους στόχους τους, δεν βελτιώνουν την κατάσταση των μερίδων των εργαζομένων που βρίσκονται σε χειρότερη θέση, λόγω φύλου, φυλής, επιπέδου εκπαίδευσης, ηλικίας κ.λπ., αλλά την επιδεινώνουν με δύο τρόπους. Από τη μια, τους κατευθύνουν προς θέσεις εργασίας που χαρακτηρίζονται από αστάθεια, εντείνοντας τα φαινόμενα παλινδρόμησης μεταξύ εργασίας και ανεργίας. Από την άλλη, η πίεση για γρήγορη μετάβαση στην απασχόληση δημιουργεί μια καταναγκαστική προσφορά εργασίας στα κατώτερα κλιμάκια της «αγοράς εργασίας», η οποία δίνει κίνητρο στους εργοδότες να εκμεταλλευτούν αυτή τη δεξαμενή εργαζομένων υποκαθιστώντας τις μόνιμες θέσεις εργασίας με ευέ-

2. Το *workfare* είναι ένας νεολογισμός που εισήχθη στον δημόσιο λόγο στις ΗΠΑ της δεκαετίας του '60, ο οποίος συνδυάζει δύο στοιχεία τις λέξεις *work* (εργασία) και *welfare* (ευημερία, δηλαδή πρόνοια). Ο νεολογισμός αυτός φιλοδοξούσε να αποτυπώσει την πολιτική μεταρρύθμιση του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας, η οποία επιδίωκε τη σύνδεση της λήψης επιδομάτων κοινωνικής πρόνοιας με προγράμματα υποχρεωτικής εργασίας.

λικτες. Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι, ακόμα και αν αυτές οι πολιτικές φαίνονται βραχυπρόθεσμα να αυξάνουν τις ροές από την ανεργία προς την απασχόληση, μεσομακροπρόθεσμα δεν αυξάνουν τις θέσεις εργασίας, αλλά υποκαθιστούν τις μόνιμες θέσεις εργασίας με ευέλικτους τύπους απασχόλησης. Αν κοιτάξει κανείς τα στοιχεία του συστήματος «Εργάνη» θα διαπιστώσει ότι η πλειοψηφία των νέων προσλήψεων αφορά ευέλικτες εργασιακές σχέσεις, γεγονός που δεν αφήνει μεγάλα περιθώρια για αισιοδοξία σχετικά με το συγκεκριμένο ζήτημα.

Ανακεφαλαιώνοντας, οι πολιτικές του workfare, εντός των οποίων εντάσσεται και η πρόταση για το ποινολόγιο, φυσικοποιούν και κανονικοποιούν τη φτώχεια των εργαζομένων και την ανασφαλή εργασία. Ο κυρίαρχος λόγος που αρθρώνεται μέσα από αυτές τις πολιτικές εντοπίζει το αίτιο της ανεργίας στα χαρακτηριστικά και τις επιλογές των ίδιων των ανέργων. Αντίστοιχα, οι άνεργοι σταδιακά ενσωματώνουν την προσέγγιση των πολιτικών αυτών σε μια προσπάθεια να ξεφύγουν από την ανεργία. Οτιδήποτε μπορεί να είναι καλύτερο από το να παραμένει κανείς άνεργος, οποιαδήποτε δραστηριότητα, οποιαδή-

ποτε δουλειά. Με αυτό τον τρόπο αποενοχοποιούνται οι κυβερνήσεις, το κράτος, οι εργοδότες, οι πολιτικές της ΕΕ, τα μνημόνια, όσο και ο ίδιος ο τρόπος παραγωγής που γεννά την ανεργία. Εργαζόμενοι, άνεργοι, κράτος και επιχειρήσεις αντιμετωπίζονται ως εταίροι στο τραπέζι της διαπραγμάτευσης, χωρίς ασυμμετρικές δύναμη, ταξικούς συσχετισμούς και εκμεταλλευτικές κοινωνικές σχέσεις. Οι εταίροι αυτοί καλούνται να αποφασίσουν ένα σύστημα υποχρεώσεων και δικαιωμάτων για να πετύχουν έναν κοινό (φυσικοποιημένο) στόχο, την καπιταλιστική κερδοφορία. Αυτή αποτελεί και τον ρυθμιστικό παράγοντα των προτεινόμενων πολιτικών «ευελιξίας με ασφάλεια» που προωθούνται τα τελευταία χρόνια. Ως αποτέλεσμα οι πολιτικές που τελικά προτείνονται και εφαρμόζονται δίνουν έμφαση στην ευελιξία εις βάρος της ασφάλειας. Γίνεται φανερό λοιπόν ότι και η έννοια της «ευελισφάλειας» αποτελεί μια πιο εύηχη εκδοχή της απορύθμισης των εργασιακών σχέσεων, που είναι αναγκαία για τη διαδικασία της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης που λαμβάνει χώρα ήδη από την προηγούμενη κρίση του καπιταλισμού στα μέσα της δεκαετίας του '70. **T**